

ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ МЕДІАОСВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ В ДОШКІЛЬНИКІВ ТОЛЕРАНТНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

STUDY OF THE EFFECTIVENESS OF THE USE OF MEDIA-EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF A TOLERANT ATTITUDE TOWARDS CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS IN PRESCHOOLERS

У статті висвітлено результати дослідження, спрямованого на визначення ефективності використання засобів медіаосвітніх технологій при формуванні в дошкільників толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Необхідність даного дослідження зумовлена невпинним зростанням кількості дітей з особливими освітніми потребами та впровадженням системи інклюзивної освіти, яка передбачає реалізацію права на освіту абсолютно всіх дітей. Для успішного впровадження інклюзивного навчання в заклади дошкільної освіти слід заздалегідь підготувати всіх учасників освітнього процесу. Надзвичайно важливу роль в цьому процесі відіграє толерантне ставлення всіх учасників навчально-виховного процесу до дітей з особливими освітніми потребами. Формування толерантного ставлення дошкільників до дітей з особливими освітніми потребами є сьогодні надзвичайно актуальним. Саме тому доцільним було визначити рівень знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами та дослідити рівень впливу засобів медіаосвітніх технологій на формування у дошкільників толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

Відповідно до поставленої мети було проведено дослідно-експериментальну роботу, яка включала ряд заходів: спостереження за взаємодією дошкільників із дітьми з особливими освітніми потребами; анкетування «Визначення рівня знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами»; ознайомчу бесіду «Особливості дітей з особливими освітніми потребами»; бесіди за змістом казок «Кривенька качечка» та «Хлопчик-Мізинчик»; перегляд відеоролику за оповіданням В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти»; перегляд мультфільмів «Соловейко з одним крилом», «Іжачок»; підсумкове заняття «Кожен з нас особливий».

Ключові слова: толерантне ставлення, діти з особливими освітніми потребами, засоби медіаосвітніх технологій, освітній

процес, інклюзивна освіта, особливі освітні потреби, нормотипові діти.

The article highlights the results of a study aimed at determining the effectiveness of the use of media-educational technologies in the formation of a tolerant attitude towards children with special educational needs in preschoolers. The need for this study is due to the constant growth of the number of children with special educational needs and the implementation of the inclusive education system, which provides for the realization of the right to education of absolutely all children. For the successful implementation of inclusive education institutions, all participants in the educational process should be prepared in advance. An extremely important role in this process is played by the tolerant attitude of all participants in the educational process towards children with special educational needs. Forming a tolerant attitude of preschoolers towards children with special educational needs is extremely relevant today. That is why it was appropriate to determine the level of knowledge of preschoolers about children with special educational needs and to investigate the level of influence of media-educational technologies on the formation of a tolerant attitude of preschoolers towards children with special educational needs.

In accordance with the set goal, research and experimental work was carried out. It included a number of measures: observation of the interaction of preschoolers who have visual impairments with special educational needs; questionnaire "determining the level of knowledge of preschoolers about children with special educational needs"; introductory discussion "Features of children with special educational needs"; conversations on the content of the cartoons "Crooked Duck" and "Little Boy"; watching a video based on the story of V. Sukhomlinsky "How Sergiyko Learned to Pity"; watching cartoons "Nightingale with one wing", "Hedgehog"; final lesson "Each of us is special".

Key words: tolerance, tolerant attitude, special educational needs, children with special educational needs, means of media educational technologies, inclusive education, educational process, typical children.

УДК [373.2-056.36:316.647.5]:004.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.53.13>

Субашкевич І.Р.

к.психол.н., доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Львівський національний університет імені Івана Франка

Червінська Ю.Я.

магістрантка II курсу факультету педагогічної освіти
Львівський національний університет імені Івана Франка

Вступ. Забезпечення прав і свобод кожної дитини, залучення абсолютно всіх дітей до участі в освітньому процесі є головною метою системи інклюзивної освіти. Для того, щоб система інклюзивної освіти була дієвою, необхідні значні зусилля від усіх учасників освітнього процесу. Для успішного включення в навчальний процес закладу дошкільної освіти дітей з особливими освітніми потребами, необхідно підготувати усіх учасників навчально-виховного процесу, особливо дошкіль-

ників. Важливе значення має спосіб та якість взаємодії дошкільників з дітьми з особливими освітніми потребами [1]. Основою взаємодії між людьми, дітьми є толерантність. Вона дає можливість уникати конфліктів чи згладжувати вже наявні, краще розуміти один одного, об'єктивно оцінювати ситуацію, сприймати та поважати інших такими, якими вони є. Метою виховання толерантності у дошкільників є стійкість до конфліктів та розвиток різноманітних форм взаємодії між однолітками і дорослими.

Рівень залучення дітей з особливими освітніми потребами до участі в усіх сферах діяльності групи закладу дошкільної освіти повністю залежить від рівня толерантності дорослих та дошкільників, які їх оточують. Саме тому успішне включення таких дітей можливе лише за умови толерантного ставлення до них [3; 4].

Проблеми інклюзивної освіти висвітлені у працях таких вітчизняних вчених: А. Колупаєвої, І. Мартиненка, В. Ткачука, М. Шеремет, Т. Бута. Проблема толерантності відображається в працях таких сучасних дослідників: О. Гриви, І. Палько, Т. Білоус, Н. Якси, О. Дубасенюк, Т. Поніманської, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківської. Шляхи формування толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами засобами медіаосвітніх технологій представлені у роботах І. Субашкевич, В. Корніат, В. Лободи [5]. Різноманітні методи, моделі та концепції медіаосвіти висвітлені у працях І. Жилавської, Г. Онковича, О. Барішпольця, Л. Мастермана.

Для того, щоб дослідити рівень впливу засобів медіаосвітніх технологій на формування у дошкільників толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, необхідно спершу визначити початковий (вже наявний) рівень знань дошкільників про таких дітей.

Незважаючи на актуальність даної теми, а саме формування у дошкільників толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами засобами медіаосвітніх технологій, вивчення багатьох питань не є достатнім та потребує детального аналізу. До них можна віднести аналіз проблем, які виникають в процесі взаємодії дошкільників і дітей з особливими освітніми потребами, вивчення результативності та доцільності використання засобів медіаосвітніх технологій при формуванні у дошкільників толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. У 2010 році в Україні затвердили концепцію розвитку інклюзивного навчання. Ця концепція була розроблена для вирішення важливих питань щодо забезпечення права на якісну освіту дітей з особливими освітніми потребами. Застосувавши цю концепцію на практиці в освітніх закладах, зокрема в закладах дошкільної освіти, було виявлено ряд проблем. До таких проблем належить інформаційна недостатність у дошкільників щодо дітей з особливими освітніми потребами, упереджене ставлення до таких дітей з боку однолітків [2]. Ці проблеми стають перешкодою на шляху повноцінного функціонування системи інклюзивної освіти в закладах дошкільної освіти і тому потребують вивчення та вирішення.

Метою статті є розкрити рівень впливу медіаосвітніх технологій, як засобу формування

у дошкільників толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами.

Для достовірності визначення результатів проведення експериментальної роботи в старшій групі дошкільників, анкетування «Визначення рівня знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами» проводилось до початку і після завершення експериментальної роботи у двох групах дошкільників – експериментальній (ті, з якими безпосередньо була проведена експериментальна робота) і в контрольній.

Згідно з результатами анкетування, яке було проведено в експериментальній групі дошкільників до початку експериментальної роботи, було виявлено, що 25% респондентів знають відповідь на запитання № 2 «Хто такі діти з особливими освітніми потребами?»; 75% опитаних дошкільників не могли відповісти на це запитання. Більшість дошкільників розуміють, що діти з особливими освітніми потребами – це не звичайні (нормотипові) діти, але не розуміють яка саме відмінність у них є. Проаналізувавши відповіді дітей на запитання № 4 «Чи любиш ти гратися з дітьми з особливими освітніми потребами?» ми зауважили, що 66,6% респондентів налаштовані на взаємодію з дітьми з особливими освітніми потребами. За результатами відповідей дошкільників на запитання № 5 «Чому ти любиш / не любиш гратися з такими дітьми?» ми побачили, що 66,6% дошкільників налаштовані на спільну діяльність з дітьми з особливими освітніми потребами, але часто не розуміють причин їхньої поведінки та вчинків і це непорозуміння стає причиною того, що дітей з особливими освітніми потребами уникають. Непорозуміння серед нормотипових дітей та дітей з особливими освітніми потребами породжені, насамперед, недостатністю інформації про дітей з особливими освітніми потребами. Всі дошкільники (100%) погодились, що дітям з особливими освітніми потребами необхідно допомагати, що було відповіддю на запитання № 6 «Чи потрібно допомагати дітям з особливими освітніми потребами?» Відповідаючи на запитання № 7 «Чому потрібно / не потрібно допомагати таким дітям?», 43,4% респондентів показали, що не розуміють, чому таким дітям потрібно допомагати, а 66,6% опитаних дошкільників розуміють, чому дітям з особливими освітніми потребами необхідна допомога. Результати відповідей дошкільників на запитання № 8 «Як ти можеш допомогти дітям з особливими освітніми потребами?» вказують на низький рівень обізнаності дошкільників щодо дітей з особливими освітніми потребами, їхніх особливостей, труднощів, з якими вони стикаються кожного дня. Більшість нормотипових дітей, 83,4%, не знають, як саме потрібно допомагати дітям з особливими

освітніми потребами. Вони вважають, що поскладати іграшки за таким дітьми чи виконати замість них якусь завдання – це і є допомога. Лише 16.6% дошкільників розуміють як насправді можна допомогти дітям з особливими освітніми потребами.

Після проведення анкетування «Визначення рівня знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами» із дошкільниками експериментальної групи було проведено експериментальну роботу, яка була спрямована на формування в них толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами засобами медіаосвітніх технологій. Ця робота включала спостереження за взаємодією дошкільників з дітьми з особливими освітніми потребами, ознайомчу бесіду «Особливості дітей з особливими освітніми потребами», бесіди за змістом казок «Кришенька качечка», «Хлопчик-Мізничок», перегляд відеоролику за оповіданням В. Сухомлинського «Як Сергійко навчився жаліти», перегляд мультфільмів «Соловейко з одним крилом», «Іжачок», проведено підсумкове заняття «Кожен з нас особливий».

Після проведення цієї роботи в експериментальній групі дошкільників було повторно проведено анкетування «Визначення рівня знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами». Результати повторного анкетування суттєво відрізняються від попереднього. На запитання № 2 «Хто такі діти з особливими освітніми потребами?» знали відповідь 83.3% опитаних дошкільників. Результати відповідей дітей показали, що вони розуміють, хто такі діти з особливими освітніми потребами, які в них можуть бути особливості чи які труднощі можуть виникати у таких дітей. Згідно з результатами відповідей на запитання № 4 «Чи любиш ти гратися з дітьми з особливими освітніми потребами?» налаштованість на взаємодію та спільну ігрову діяльність з дітьми з особливими освітніми потребами серед нормотипових дітей зросла. Після проведення експериментальної роботи дошкільники експериментальної групи почали краще розуміти дітей з особливими освітніми потребами, а тому стали частіше взаємодіяти з ними. Аналізуючи результати відповідей респондентів на запитання № 5 «Чому ти любиш / не любиш гратися з такими дітьми?», можна зазначити, що дошкільники, зазвичай, не хочуть поступатися власним інтересам на користь інших дітей. Їм важко відмовитись від власних бажань чи потреб. Це зумовлено психологічними особливостями розвитку дітей дошкільного віку, а також іншими факторами (упереджене ставлення до дітей з особливими освітніми потребами з боку дорослих, однолітків; негативний досвід спілкування чи взаємодії з такими дітьми). Свою налашто-

ваність на взаємодію з дітьми з особливими освітніми потребами проявили 58.3% опитаних дошкільників. Їхні відповіді продемонстрували, що вони готові до співпраці і не бояться труднощів, які можуть виникнути в процесі взаємодії з такими дітьми. Відповіді респондентів на запитання № 6 «Чи потрібно допомагати дітям з особливими освітніми потребами?» залишилися незмінними, 100% дошкільників вважають, що такі діти потребують допомоги. Згідно з результатами відповідей на запитання № 7 «Чому потрібно / не потрібно допомагати таким дітям?» всі дошкільники (100%) усвідомлювали, чому потрібно допомагати дітям з особливими освітніми потребами. Аналізуючи відповіді на запитання № 8 «Як ти можеш допомогти дітям з особливими освітніми потребами?», можна зазначити, що всі респонденти (100%) наводили конкретні приклади допомоги дітям з особливими освітніми потребами. Вони розуміють, що допомога – це не тільки поскладати іграшки, а й допомогти виконати завдання, допомогти спуститися чи піднятися по сходах, просто погратися. Водночас дошкільники розуміють, що надмірна допомога і опіка не приносить користі для дітей з особливими освітніми потребами.

Порівнявши результати анкетування «Визначення рівня знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами» в експериментальній групі дошкільників до початку проведення експериментальної роботи та після її завершення, можна зазначити, що обізнаність дошкільників щодо дітей з особливими освітніми потребами зросла на 30.6%.

Згідно з результатами анкетування, яке було проведено до початку експериментальної роботи в контрольній групі дошкільників, було виявлено, що 16.6% опитаних дошкільників знали відповідь на запитання № 2 «Хто такі діти з особливими освітніми потребами?». Більшість респондентів, 83.4%, не могли дати відповідь на це запитання. Аналізуючи відповіді дошкільників на запитання № 4 «Чи любиш ти гратися з дітьми з особливими освітніми потребами?», можна зазначити, що 58.3% опитаних дошкільників налаштовані на спільну взаємодію з дітьми з особливими освітніми потребами, інші, 41.7%, респондентів займають нейтральну позицію щодо таких дітей. Половина дошкільників контрольної групи (50%) не прагнуть налагоджувати стосунки з дітьми з особливими освітніми потребами, інші 50% дошкільників налаштовані на спільну діяльність з такими дітьми. Такі висновки можна зробити, проаналізувавши відповіді респондентів на запитання № 5. Відповідаючи на запитання № 6 «Чи потрібно допомагати дітям з особливими освітніми потребами?», всі дошкільники стверджували, що дітям з осо-

бливими освітніми потребами необхідна допомога. Аналізуючи відповіді респондентів на запитання № 7 «Чому потрібно / не потрібно допомагати таким дітям?», можна зазначити, що 50% опитаних дошкільників розуміли, чому таким дітям необхідна допомога, а 50% дошкільників не могли дати відповідь на це запитання. На запитання № 8 «Як ти можеш допомогти дітям з особливими освітніми потребами?» 66.7% респондентам було важко відповісти, вони не розуміли, як саме можна допомагати таким дітям; 33.3% дошкільників контрольної групи дали правильні відповіді на це запитання.

Після проведення повторного анкетування «Визначення рівня знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами» контрольної групи дошкільників, які не брали участі в експериментальній роботі, їхні відповіді дещо змінилися. На запитання № 2 «Хто такі діти з особливими освітніми потребами?» 75% респондентів не знали відповіді, правильну відповідь на це запитання дали 25% опитаних дошкільників. Проаналізувавши відповіді дошкільників на запитання № 4 «Чи любиш ти гратися з дітьми з особливими освітніми потребами?», можна зазначити, що кількість респондентів налаштованих на взаємодію з такими дітьми складає 83.3%. Дошкільники контрольної групи у кількості 58.3% своїми відповідями на запитання № 5 «Чому ти любиш / не любиш гратися з такими дітьми?» показали готовність спілкуватися і взаємодіяти з дітьми з особливими освітніми потребами; 41.7% дошкільників не налаштовані на взаємодію з такими дітьми. Відповіді респондентів на запитання № 6 «Чи потрібно допомагати дітям з особливими освітніми потребами?» залишилися незмінними: 100% опитаних дошкільників вважають, що діти з особливими освітніми потребами потребують допомоги. Проаналізувавши відповіді дошкільників контрольної групи на запитання № 7 «Чому потрібно / не потрібно допомагати таким дітям?», можна зробити висновок, що 66.6% респондентів розуміють, чому дітям з особливими освітніми потребами необхідна допомога; 43.4% дошкільників не розуміють, чому таким дітям потрібно допомагати. На запитання № 8 «Як ти можеш допомогти дітям з особливими освітніми потребами?» 33.3% дошкільників контрольної групи дали правильні відповіді; 66.7% опитаних дошкільників не знали, як саме можна допомогти таким дітям.

Порівнявши результати першого і другого анкетування, можна зазначити, що рівень обізнаності дошкільників контрольної групи щодо дітей з особливими освітніми потребами зріс на 8.4%. Суттєво змінилися відповіді респондентів контрольної групи на запитання № 4 «Чи любиш ти гратися з дітьми з особливими освіт-

німи потребами?» Згідно з результатами першого анкетування 58.3% респондентів були налаштовані на взаємодію та спільну ігрову діяльність з дітьми з особливими освітніми потребами, а згідно з результатами другого анкетування – 83.3% респондентів виявляли бажання спілкуватись та взаємодіяти з такими дітьми.

Порівнявши отримані результати анкетування, можна зробити висновок, що рівень взаємодії дошкільників контрольної групи з дітьми з особливими освітніми потребами зріс на 25%. Причиною такого зростання може бути те, що дошкільники експериментальної та контрольної груп постійно взаємодіяли, спілкувалися один з одним, перебуваючи в одній групі закладу дошкільної освіти. Таким чином, дошкільники експериментальної групи мимоволі передавали отримані під час експериментальної роботи знання про дітей з особливими освітніми потребами дошкільникам з контрольної групи. Вони власним прикладом заохочували дошкільників з контрольної групи взаємодіяти із дітьми з особливими освітніми потребами, допомагати їм, проявляти толерантність щодо таких дітей.

Висновки. Проаналізувавши результати анкетування «Визначення рівня знань дошкільників про дітей з особливими освітніми потребами» до і після проведення експериментальної роботи в контрольній та в експериментальній групах дошкільників, можна зазначити, що використання засобів медіаосвітніх технологій значно покращують рівень формування у дошкільників толерантного ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Рівень обізнаності та толерантності дошкільників експериментальної групи щодо дітей з особливими освітніми потребами після проведення експериментальної роботи з використанням засобів медіаосвітніх технологій зріс на 30.6%, у контрольній групі дошкільників – на 8.4%. Засоби медіаосвітніх технологій, при правильному використанні, виводять освітній процес в закладі дошкільної освіти на новий рівень розвитку. За допомогою цих технологій можна запропонувати дітям взяти на себе будь-яку роль, перевтілитись у будь-якого персонажа казки, мультфільму чи відео. Таким чином діти мають змогу побачити світ очима інших дітей – дітей з особливими освітніми потребами. Більшість дошкільників експериментальної групи, після проведення експериментальної роботи з використанням засобів медіаосвітніх технологій, змінили на краще своє ставлення до дітей з особливими освітніми потребами. Вони почали співпереживати таким дітям, частіше взаємодіяти з ними, проявляти толерантність під час взаємодії з дітьми з особливими освітніми потребами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Левкіський К.М., Іванов В.Ф., Даниленко В.І. Медіаосвіта (медіаграмотність). Навчальна програма (для слухачів курсів підвищення кваліфікації педагогічних і науково-педагогічних працівників), Київ, 2011, 102 с.
2. Міністерство освіти та науки України. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 10.06.2023).
3. Субашкевич І.Р. Медіаконтент як засіб формування толерантного ставлення до осіб із особливими потребами. *Матеріали звітних наукових конференцій факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка*. Львів, 2021. С. 99–102.
4. Iryna Subashkevych, Vira Korniat. Using media-psychological technologies to form tolerant attitude towards children with disabilities in pedagogical specialists in the process of their professional training in Ukraine. *SPECIALUSIS UGDYMAS/ SPECIAL EDUCATION*, No 1(41) 2020. DOI: 10.21277/se.v1i41.521.
5. Subashkevych Iryna, Korniat Vira, Loboda Victoriya. Using youtube video resources to form a tolerant attitude towards children with special educational needs. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць*. Київ : «Едельвейс», 2020. № 3. С. 78–86. DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2020.3.9>.